

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД

Станіслав ЩОКА

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Олександр-Юлій ПЕРЕШ

*студент юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується поглибленням глобалізаційних процесів, що охоплюють усі сфери суспільного життя та суттєво впливають на право як універсальний регулятор суспільних відносин. У цих умовах правові системи зазнають структурної й функціональної еволюції, що проявляється у їх інтеграції, уніфікації та формуванні багаторівневого правового простору. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного теоретико-правового та історико-правового осмислення цих процесів. Метою роботи є аналіз еволюції правових систем в умовах глобалізації, визначення її основних тенденцій та закономірностей розвитку.

У правовій площині глобалізація проявляється не лише як форма міжнародної взаємодії чи економічної інтеграції, а передусім як процес формування глобального правового простору, в якому взаємодіють і еволюціонують різні правові системи – національні, регіональні та міжнародна. Сучасний світ характеризується стрімким технологічним розвитком, розширенням транскордонних зв'язків і зростаючою взаємозалежністю держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів, що суттєво впливає на право як соціальний інститут і зумовлює його багаторівневу перебудову. За таких умов еволюція правових систем охоплює зміни їхньої структури, джерел, принципів і механізмів реалізації, оскільки інтеграційні процеси потребують узгодження нормативних масивів та формування спільних стандартів регулювання. Водночас збереження правової ідентичності залишається критично

важливою передумовою для забезпечення суверенітету незалежних держав¹.

У теоретико-правовому вимірі глобалізація розглядається як один із визначальних чинників еволюції права, що зумовлює глибинну еволюцію правових систем, їх інтеграцію та структурне зближення. Вона сприяє формуванню загальносвітових правових стандартів, посиленню ролі міжнародного права та розвитку наднаціональних механізмів регулювання. У цьому контексті йдеться не лише про зближення законодавств, а про переосмислення природи права, його джерел і співвідношення між різними рівнями правового регулювання. Правові системи поступово набувають поліцентричного характеру, у межах якого національні, регіональні та міжнародні норми співіснують і взаємодіють у єдиному нормативному просторі. Відповідно до наукових підходів, глобалізація може породжувати універсалізацію права, що, своєю чергою, відбувається у формі правової інтернаціоналізації, а також правової конвергенції².

Однією з центральних теоретико-правових проблем є уніфікація та універсалізація права. Об'єктивна інтеграція світової економіки, фінансових ринків, інформаційних і комунікаційних процесів зумовлює необхідність вироблення спільних правових стандартів і механізмів регулювання. Уніфікація сприяє зменшенню відмінностей між правовими системами, тоді як універсалізація формує загальні підходи до регулювання суспільних відносин незалежно від їх територіальної належності. Водночас ці процеси супроводжуються взаємним впливом правових культур і правових сімей, що сприяє формуванню нових змішаних моделей правового регулювання.

Значущим аспектом еволюції правових систем в умовах глобалізації є переосмислення співвідношення між внутрішнім і міжнародним правом. У сучасному правовому просторі взаємодія різних рівнів нормативного регулювання набуває інтенсивного та системного характеру, що зумовлює формування багаторівневої моделі правового впливу. Міжнародні та регіональні правові стандарти дедалі активніше інтегруються у внутрішні правопорядки, змінюючи їхню структуру, джерельну базу та механізми реалізації норм. Це свідчить про відхід від традиційної концепції ізольованості правових систем і про їх функціонування в умовах відкритої нормативної взаємодії. У цьому

¹ Дудник Р. М. (2023). Система права та правова система України в добу глобалістики (інтеграції). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*, №79 (1). С. 41. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/10/8.pdf>

² Плавич В. П. (2014). Проблеми впливу процесів конвергенції на сучасне право і державу. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія: Правознавство*, Т.19 №1 (22). С. 18. URL: [https://doi.org/10.18524/2304-1587.2014.1%20\(22\).40076](https://doi.org/10.18524/2304-1587.2014.1%20(22).40076)

контексті особливої уваги заслуговує положення про те, що глобалізація стирає кордони між внутрішніми та міжнародними правовими відносинами, а також може вплинути на національну правову систему через універсалізацію національного права, впливом на нього міжнародного права або впливом регіонального права на національну правову систему³.

Історико-правовий вимір еволюції полягає в аналізі еволюції правових систем у контексті їхнього цивілізаційного розвитку та типологічної належності до певних правових сімей. Кожна правова система формується впродовж тривалого історичного періоду та відображає культурні, релігійні, соціальні й політичні особливості суспільства. Дослідження генези та взаємодії правових сімей свідчить про те, що в умовах сучасних глобалізаційних процесів вищезгадані піддалися впливу глобалізації шляхом поєднання своїх правових систем, стандартизації правових норм та узгодження законодавства⁴. Історичний досвід засвідчує, що правові системи завжди розвивалися шляхом взаємовпливу, однак у XXI столітті ця взаємодія набула системного, інтенсивного й багатовекторного характеру.

Процеси глобалізації зумовлюють не лише інтенсифікацію міждержавної взаємодії, а й структурну перебудову світового правового простору, що відображається у формуванні спільних нормативних орієнтирів та універсальних підходів до регулювання суспільних відносин. Процеси глобалізації зумовлюють потребу у формуванні належної правової основи для забезпечення гармонійного сталого співіснування націй і ефективного розв'язання глобальних загальнолюдських проблем, оскільки сучасна глобалізація як самостійний вагомий фактор розвитку міжнародного права зумовлює об'єктивну необхідність вироблення узгоджених певних загальних правових універсальних стандартів, що дадуть реальну змогу перейти до якісного й принципово нового рівня співіснування націй у сучасному взаємозалежному світі на гуманістичних базових засадах⁵. Таким чином, ідеться про послідовне становлення глобального правового простору, у межах якого взаємодіють різні рівні правового регулювання, а універсальні принципи поєднуються з історично сформованими правовими традиціями.

³ Хаустова М. Г., Липнік В. (2019). Вплив глобалізації на правову систему України. *Порівняльно-аналітичне право*, №1. С. 67. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/35728>

⁴ Власенко В. В. (2022). Вплив процесів глобалізації на правові системи сучасності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, №1. С. 13. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/39986>

⁵ Плавич В. П. (2018). Становлення і розвиток сучасного права в умовах глобалізації. *Правова держава*, №30. С. 29. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/132827/137202>

Особливо наочно еволюційні процеси простежуються на прикладі окремих правових сімей, які в умовах глобалізації зазнають як структурних, так і функціональних змін. У межах романо-германської правової сім'ї ці процеси пов'язані з розвитком наднаціональних механізмів регулювання та посиленням інтеграційних тенденцій. Передусім таке формування відбувається через інтеграцію правових систем різних держав, що реалізується за допомогою уніфікації та гармонізації. Уніфікація означає процес цілеспрямованого приведення чинного національного права до узгодженої єдиної системи та послідовного надання одноманітності правовому ефективному регулюванню ⁶ суспільних відносин на всій території Європейського Союзу, тобто в межах держав-членів. Водночас в англо-американській правовій сім'ї еволюція виявляється у зміні співвідношення між національним і міжнародним елементами правового регулювання, зокрема у посиленні ролі судової практики в процесі адаптації правової системи до глобальних викликів, де за суддями закріплюється визначальна роль у сучасній правотворчості, судовий усталений прецедент визнається ключовою основною формою (джерелом) права, а правова доктрина спрямована на задоволення потреб судової практики⁷.

Отже, еволюція правових систем в епоху глобалізації є закономірним і багатовимірним процесом, що охоплює зміну їх структури, джерел, принципів та механізмів функціонування. Глобалізація зумовлює формування багаторівневого правового простору, посилення взаємодії національних, регіональних і міжнародних правових порядків, а також розвиток уніфікації й універсалізації права. Водночас збереження правової ідентичності залишається необхідною умовою забезпечення суверенітету держав і стабільності правового розвитку в сучасному світі.

⁶ Гармонізація та уніфікація законодавства країн-членів ЄС. *Studies.in.ua*. URL: https://studies.in.ua/pravo_es-shporu/2450-garmonizatsiya-ta-unifikatsiya-zakonodavstva-krayin-chleniv-yes.html

⁷ Гусарев, С. Д., Тихомиров, О. Д. (2017). *Теорія держави та права: навчальний посібник*. НАВС; Освіта України. С. 289. URL: <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/3338>